

KOOLITUSPROGRAMMI “MÕISAKOOLIDE ARENDAMINE AVATUD KÜLASTUSKESKUSTEKS” TULEMUSTE HINDAMINE JA SOOVITUSTE TEGEMINE

Raport

Märts 2016

Sisukord

Sisukord	2
Sissejuhatus.....	3
1 Metoodika.....	4
1.1 Uuringu läbiviimine.....	4
1.2 Intervjuude läbiviimine.....	5
1.3 Soovituste tegemine.....	6
2 Tulemused	7
2.1 Koolitusprogrammi mõju hindava küsimustiku tulemused	7
2.2 Intervjuude tulemused.....	14
2.3 Fookusgrupi intervjuu tulemused	16
3 Kokkuvõte ja soovitused	19
Kasutatud materjalid	21
Lisa 1. Veebipõhine ankeetküsimustik	22
Lisa 2. Küsitluse vastused.....	25

Sissejuhatus

Euroopa Majanduspiirkonna finantsmehhanismi 2009-2014 programmi “Mõisakoolid – säilitamine läbi kasutamise” eeldefineeritud projekti “Tegus ja nägus mõisakool” raames viidi 2014. a ellu mõisakoolide koolitusprogramm. Selle eesmärgid olid:

- tõsta sihtgrupi (mõisakoolide personal, kogukondade, ettevõtete ja omavalitsuste esindajad) teadlikkust kultuuripärandi väärtustest, selle hoidmisest ja turismi ning kogukonna huvides rakendamise võimalustest;
- arendada sihtgrupi teadmisi ja praktilisi oskusi arendustegevuste, koostöö ja kultuuriturunduse suunal;
- kaudselt suurendada mõisakoolide majanduslikku jätkusuutlikkust ning seeläbi tugevdada kogu piirkonna majanduslikku arengut ja sotsiaalset võimekust.

Koolitusprogrammis osales 32 mõisakooli üle kogu Eesti. Programmi tulemusena valmisid koolide arendustegevuste kavad, mis hõlmasid visiooni ja missiooni, eesmäärke, tooteid ja teenuseid, tegevuskava, turundusplaani ning finantse.

Lisaks koolitusprogrammile viidi 2015. a alguses nelja kooliga läbi jätkunõustamine, mille kestel mõtestati lahti koolide väärtuspakkumine ja koostati neile ärimudelid.

Seega on veidi enam kui aasta jooksul toimunud rida mõisakoolide arendamisele suunatud tegevusi. Mõisakoolide programm hakkab aga lõppema, mistõttu on huvipakkuv, millised olid tegevuste tulemused. Samuti on vajadus leida viisid mõisakoolide arengu edasiseks toetamiseks.

Koolitusprogrammi tulemuste hindamise eesmärgiks on ülevaate saamine saadud teadmiste ja oskuste rakendamisest, sh mõisakoolide poolt koostatud (äri)plaanide elluviimisest. Ühtlasi on eesmärgiks kaardistada koolide senised kogemused ja vajadused, mille põhjal on võimalik anda soovitusi tegevusteks edaspidi.

Hindamise tulemusena valminud hindamisraport koosneb kolmest peatükist. Esimeses antakse lühiülevaade kasutatud metoodikast. Teine peatükk keskendub veebipõhisest ankeetküsitlusest ja intervjuudest saadud tulemustele. Raporti kolmanda osa moodustavad kokkuvõtte ja soovitusel. Kasutatud küsitlusankeet asub raporti lisa 1. Lisa 2 moodustavad veebiküsitluse tulemused töötlemata kujul, kuid tulenevalt nende mahukusest asuvad need eraldi failis.

Hindamine viidi läbi uuringu- ja konsultatsiooniettevõtte OÜ Cumulus Consulting eestvedamisel¹.

¹ Sama ettevõtte osales ka koolitus- ja nõustamisprogrammi läbiviimisel. Tegemist pole aga huvide konfliktiga, kuivõrd hindamisel ei keskenduta sellele, kuidas osalejad koolitustega rahul olid, vaid sellele, kas ja kuivõrd nad koolituste ning nõustamise käigus saadud rakendavad.

1 Metoodika

Koolitusprogrammi tulemuste hindamine viidi läbi kolmes etapis:

1. ankeetküsimustiku alusel uuringu läbiviimine koolitusprogrammis osalenud mõisakoolide esindajate hulgas;
2. intervjuude läbiviimine;
3. soovitude tegemine.

1.1 Uuringu läbiviimine

Esimese etapi käigus töötati välja kasutatav küsitlusankeet (vt lisa 1). Selle koostamisel arvestati koolitusprogrammi jooksul koostatud materjalidega: koolitusmaterjalid, osalejate tagasiside alusel koostatud programmi lõpparuanded, jätkunõustamise käigus koostatud nelja mõisakooli ärimudelid jm.

Küsitlus oli mõeldud andma peamist sisendit programmis osalenud 32 mõisakoolis peale koolituse lõppu möödunud vähemalt ligi aasta pikkuse aja vältel toimunud edasiminekest. See ajavahemik pole piisavalt pikk, et koolide olukord oleks jõudnud kõikjal silmnähtavalt paraneda, kuid eeldatavalt on asjasse pühendatud isikute jaoks kujunenud arusaam, kas liikumine koolituse käigus koostatud tegevuskavade ellu rakendamise suunas on jätkumas või on peatunud. Ühtlasi on selgunud ka saavutatud edu ja takistavad asjaolud.

Saavutamaks suuremat vastajate üldarvu ning osalenud mõisakoolide head katmist piirduti lühikese 17 küsimusest koosneva küsimustikuga. Põhitähelepanu oli sellel, kas osalenud koolis jätkub liikumine avatud külastuskeskuse suunas. Edu saavutamise küsimused on püstitatud etteantud vastusevariantidega, mis lihtsustas vastamist ja võimaldas lõpuks ka eri koolide kohta saadud tulemuste üldistamist. Etteantud vastustega küsimuste vahele on põimitud vabavastustega küsimused, milles paluti lühipõhjustusi etteantud vastusevariantide eelnevale valikule.

Lisaks küsimustele üldhinnangu kohta avatud külastuskeskuse suunas edasiliikumise osas küsiti veel eraldi osahinnanguid kogukonna kaasamise, haridusteenuste ja muude osutatavate teenuste aspektides koos sisuliste põhjendustega. Küsitluse lõpetasid küsimused täiendava koolitus-/nõustamisabi vajaduse kohta.

Sihtrühma kuulusid kõik koolitustel osalenud 128 inimest², kellel paluti täita veebiankeet. Ankeet oli anonüümne, kuid oli vajalik fikseerida vastajaga seotud mõisakool ja vastaja kuuluvus kitsamasse sihtrühma (kooli töötaja omavalitsuse esindaja jm). Tulemuste töötlemisel agregeeriti etteantud vastusevariantidega küsimustele antud vastused esmalt koolide kaupa. Kui vastajaid mingi kooli kohta oli enam kui üks, valiti etteantud vastustega küsimuste jaoks "iseloomulik" vastusevariant. Vabavastusega küsimustele antud vastuseid ei ühendatud, neid kasutati individuaalselt, täpsustamaks vastajate kaalutlusi olukorra sisulisel hindamisel.

² Kõikidele aadressidele saadeti e-posti vahendusel link küsitlusankeedile. 9 aadressi andsid veateate, seega jäi lõplikuks adreseatide arvuks 119.

Link küsitlusankeedile³, mis oli eelnevalt tellijaga kooskõlastatud ja testitud, saadeti osalejate e-posti aadressidele. Küsimustik oli kättesaadav perioodil 15.-21.03.2016. Kahel korral (18.03.2016 ja 21.03.2016) saadeti sihtrühma kuuluvatele isikutele ka meeldetuletused palvega küsimustikule vastata.

1.2 Intervjuude läbiviimine

Intervjuud viidi läbi nelja mõisakoolide jätkunõustamisel osalenud kooliga:

1. Pikavere Lasteaed-Algkool (18.03.2016);
2. Kohila Mõisakool (18.03.2016);
3. Harmi Põhikool (21.03.2016);
4. Aruküla Vaba Waldorfkool (22.03.2016).

Intervjuude käigus analüüsiti, kas ja mil määral on nende poolt koostatud ärimudelid ellu rakendunud ning millised on olnud peamised takistused. Samuti toimus intervjuude käigus koolide nn jätkunõustamine, et vajadusel aidata neil plaane ellu viia.

Esmalt selgitati intervjuude käigus välja asutuse potentsiaal haridusasutusena jätkamisel (õpilaste arv, omavalitsuse suhtumine). Seejärel käsitleti kogukonna kaasatusega seonduvaid küsimusi, samuti vaadati üle jätkunõustamise käigus koostatud ärimudel ja tegevuskava selle ellu viimiseks.

Täiendavalt käsitleti teemasid, mis seostusid mõisakoolide võrgustiku tunnetamise ja vajadustega koolitus-/nõustamisabi järele.

Intervjuude keskmiseks kestvuseks kujunes 45 minutit.

Lisaks personaalintervjuudele viidi läbi ka üks fookusgrupi intervjuu, millel osalesid Väana Mõisakooli, Puurmani Mõisakooli, Hiiumaa Ametikooli ja Kiltsi Põhikooli esindajad. Käsitletavat teemat olid alljärgnevad.

1. Koolitusprogrammi asjakohasus
 - 1.1. Mis meeldis, millest oli kasu?
 - 1.2. Mis jäi liialt üldiseks, rakendamatuks?
 - 1.3. Mis oleks võinud teisiti olla?
 - 1.4. Aspektid küsitlusest: kava elluviimine, kogukonna kaasatuse kasv, omavalitsuse tähelepanu, teenuste areng
2. Edasise koolitus- ja/või nõustamisabi vajalikkus
 - 2.1. Kitsaskohad konkreetsetes koolides ja Eestis üldiselt. Millistes küsimustes abi vajatakse? Kas vajataks individualiseeritud või üldist abi? Kellelt võiks vajaduse korral abi saada?
3. Mõisakoolide võrgustiku edaspidine roll
 - 3.1. Vajadused, oodatav kasu, jätkusuutlikkus, tegevusvormid ja seosed riigiasutustega
4. Üheskoos peamiste järelduste/soovituste sõnastamine

³ Küsimustiku programmeerimisel kasutati selle suhtelise lihtsuse tõttu *Google Forms*'i.

1.3 Soovituste tegemine

Ankeetküsimustiku ja intervjuude baasil koostati kokkuvõte ja järeldused selle kohta, mis on koolitusprogrammi järel toimunud ning mis mitte. Samuti identifitseeriti peamised takistavad tegurid. Selle baasilt oli võimalik teha soovitusi mõisakoolide edasiseks arendamiseks.

2 Tulemused

2.1 Koolitusprogrammi mõju hindava küsimustiku tulemused

Veebipõhisele küsitlusankeedile vastas 45 koolitusel osalenud inimest, kes olid koolituse ajal seotud 25 mõisakooliga. Seega saadi vastused alla pooltelt kõigist koolitusel osalenutest (128) ja 78% koolitusega hõlmatud mõisakoolide (kokku oli neid 32) kohta. Seitsme kooli kohta vastuseid ei saanud⁴.

Vastajate arv ühe kooli kohta varieerus ühest kolmeni. Vastajad olid põhiliselt kolmest kategooriast (tabel 1). Üle poolte olid koolide töötajad, kohalike omavalitsuste ja vabaühenduste esindajaid oli tunduvalt vähem. 41 vastajat olid seni oma mõisakooliga sama tihedalt seotud kui koolituse ajal.

Tabel 1. Vastajate jagunemine esindatud huvirühma liigi järgi

Kellena osales koolitustel	Arv
Kooli töötaja	24
Omavalitsuse esindaja	9
Vabaühenduse esindaja	8
Muu	4
Kokku	45

Vastajate väike arv (1-2) paljude koolide puhul tähendab seda, et saadud vastuste alusel pole korrektne nende koolide objektiivset olukorda hinnata ja sellest ka loobuti. Põhjuseks on asjaolu, et ühe-kahe inimese arvamused nendega seotud kooli arengu kohta ei pruugi anda selle mõisakooli kohta usaldusväärset ja erapooletut hinnangut. Selle asemel keskenduti koolitatute subjektiivsete hinnangute kaardistamisele koolituse kasulikkuse kohta.

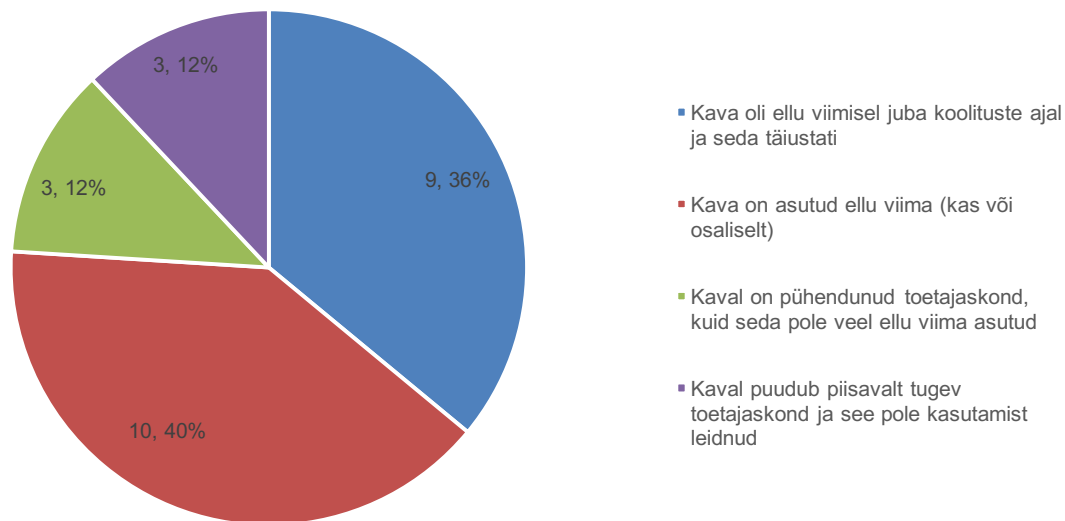
Eri koolidega seotud vastajate arvu erinevustest vaba hinnangu saamiseks koolitusprogrammi kui terviku kohta agregeeriti esmalt etteantud vastusevariantidega üksikküsimustele antud vastused koolide kaupa seal, kus vastajaid oli üle ühe. Kui vastused varieerusid, siis valiti antud kooli iseloomustavaks enamusvariant. Kus aga enamusvarianti polnud, siis enim koolituse kasulikkust tunnustava variandi. Taolise lähenemise peamiseks argumendiks on see, et vähemalt mõnede koolitatute jaoks oli koolitus väärtuslik ja nende kooli jaoks kasulik.

Vabavastustega küsimustele antud vastuste üldistamine osutus raskeks. Ilmselt on koolid ja ka vastajate orientatsioonid üksteisest nii erinevad, et mõisakoolide kogumi kui terviku problemaatika raskuspunktid taolise küsimustiku alusel piisava selgusega ei ilmne. Seetõttu on vabavastustega küsimustele antud vastuste iseloomustamisel piirdutud mingis mõttes olulisemate/tähelepanu vääriivate näidete esiletoomisega.

⁴ Need olid järgmised: Aruküla mõis: Koeru Keskkool, Illuka Kool, Kohila Mõisakool, Luua Metsanduskool, Suislepa Lasteaed-Algkool, Tõstamaa Mõisakool, Vasalemma Põhikool. 2014. a suletud Kärstna kooli kohta vastused saadi.

Edaspidi on tulemuste arutamisel opereeritud 25 kooli kohta antud vastustega. On usutav, et vastati enam nende koolide kohta, kus koolitusprogrammi tulemuslikkust hinnatakse kõrgemalt ja seega programmi kui terviku suhtes (32 mõisakooli) on arvatud kvantitatiivsed hinnangud pigem mõnevõrra liialdatud.

Kõige üldistavama hinnangu koolituse kasu kohta andsid vastused küsimusele, kui võrd on koolitustele järgnenud kuude jooksul teie koolis selle tulemusel koostatud arendustegevuste kava kasutatud. Koolide kaupa agregeeritud vastuste põhjal võib näha, et valdava enamuse vastajatega seotud mõisakoolide (19) puhul on vastajate hinnangul arendustegevuse kava kasutatud (vt joonis 1). Koolituse mõju on enim jälgitav kümnekonna kooli puhul, kus varem taolist kava polnud, nüüd on aga vastajate hinnangul astunud esimesi samme selle ellurakendamise suunas.

Joonis 1. Koolituse tulemusel koostatud arendustegevuse kava elluviimine (koolide arv)

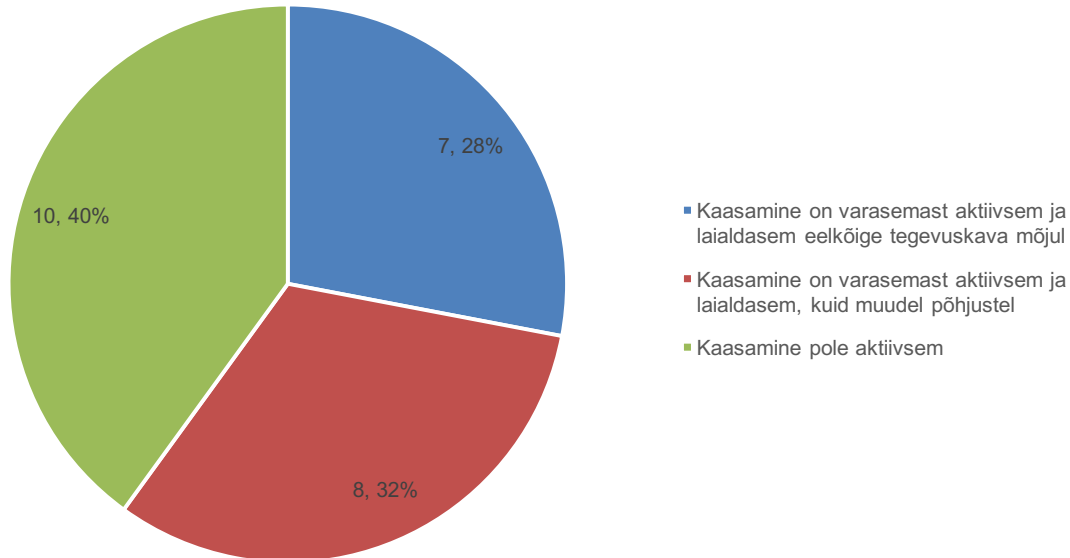
Näiteina konkreetsematest vabadest vastustest koolide puhul, kus kava on asunud ellu viima, võib tuua järgmisi:

- MTÜ Koostöökoda Vabahariduskool Koit: koolituste ajal ja hiljem on välja töötatud erinevaid teenuste pakette ja neid on edukalt turundatud (osalesime koos koostööpartneritega turismimissil TOUREST 2016).
- Vasta Kool: oleme asunud kõrvalhoonet projekteerima. Hetkel valdade liitmise tuhinas oleme laenu võtmisega väga ettevaatlikud.
- Väana Mõisakool: Väana Mõisakooli restaureerimise lõppemine toetab mõisa avamist kogukonnale ja avalikkusele, koolitustel koostatud plaan aitab seda fookuses hoida.

Seal, kus konstateeritakse küll kava toetajaskonna olemasolu, viidatakse selle elluviimise takistustena põhitähelepanu koondumisele hetkel elutähtsatele muudele probleemidele, nt kooli püsijäämisele/staatuse muutmisele (Muuga Põhikool, Vana-Vigala Põhikool) või siis

tehnilistele raskustele seniste arendustööde lõpetamisel (Viljandi Ühendatud Kutsekeskkool, Vääna Mõisakool⁵).

Koolituse mõju kogukonna kaasamisele kajastavad vastused küsimusele, kas koolitustele järgnenud kuude jooksul on suurenenud kohaliku kogukonna kaasamine mõisakooli tegevustesse. Jooniselt 2 on näha, et koolituse mõju kogukonna kaasamise edendamisele on märgata, kuid seda täheldatakse umbes neljandiku vastajatega seotud koolide puhul.

Joonis 2. Kogukonna kaasamine (koolide arv)

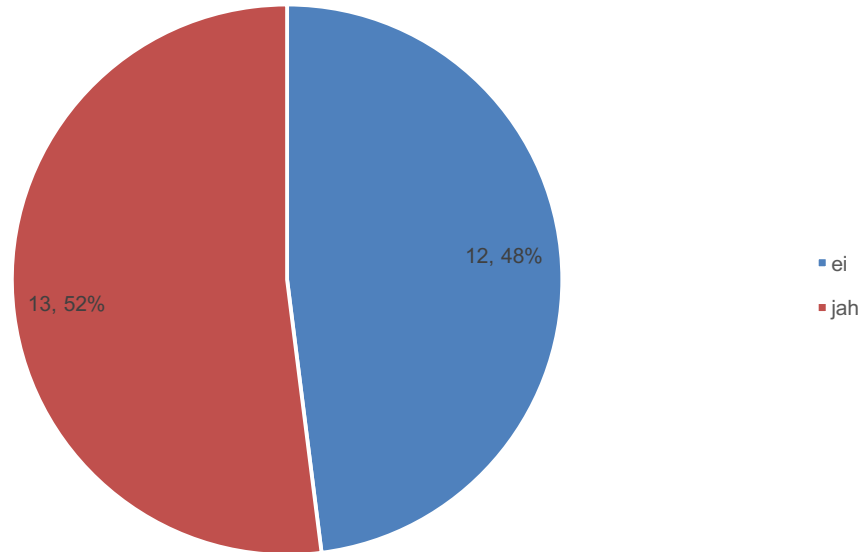
Kaasamise edenemist eelkõige tegevuskava mõjul pooldavad vastajad põhjendavad oma seisukohta näiteks järgmiselt:

- Pikavere Lasteaed-Algkool: Pikavere mõisakooli töötajad, kogukonna esindajad on läbinud motivatsioonikoolituse, mis on olnud tugevaks inspiratsiooniks edasisteks tegevusteks. Kaasatud on rohkem vabatahtlike ja kogukonnaliikmeid⁶.
- Ruila Põhikool: oleme saanud soetada täiendavalt vahendeid tegevusteks (keraamikaahi, kanuud, mõisaserviis, koorivorm). Avatud on mitmed õpitoad.
- Räpina Muusikakool: räpinlased on leidnud omale mõisahäärberis rohkem rakendust.
- Vääna Mõisakool: kogukonna kaasatus on enam seotud Vääna Mõisakooli ajalooliste väärtuste arendamisega. Koolitusel fikseeritud ideed ja tegevused on paljuski aluseks mõisakompleksi visiooni koostamisel ja huvigruppide kaasamisel ja läbirääkimistel.

⁵ Siin on näha sama Vääna Mõisakooliga seotud eri isikute hinnangute erinevus: üks hindab kava realiseerimise alustatuks, teine veel mitte.

⁶ Siinkohal on oluline välja tuua, et Pikavere Lasteaed-Algkooli töötajad osalesid lisaks koolitusprogrammidele ning jätkunõustamisele loovus- ja ettevõtluskoolitusel ühe teise projekti raames, mis tõenäoliselt võimendas vastuse positiivset tonaalsust, nagu ka hiljem intervjuust selgus.

Koolitus on kaasa aidanud kohaliku omavalitsuse huvi kasvule mõisakoolide olukorra vastu. Küsimusele, kas koolitustele järgnenud kuude jooksul on kohalik omavalitsus hakanud rohkem huvi tundma kooli ja selle säilitamise vastu, võis jaatava hinnangu leida ligi poolte vastajatega seotud mõisakoolide puhul (vt joonis 3)⁷.

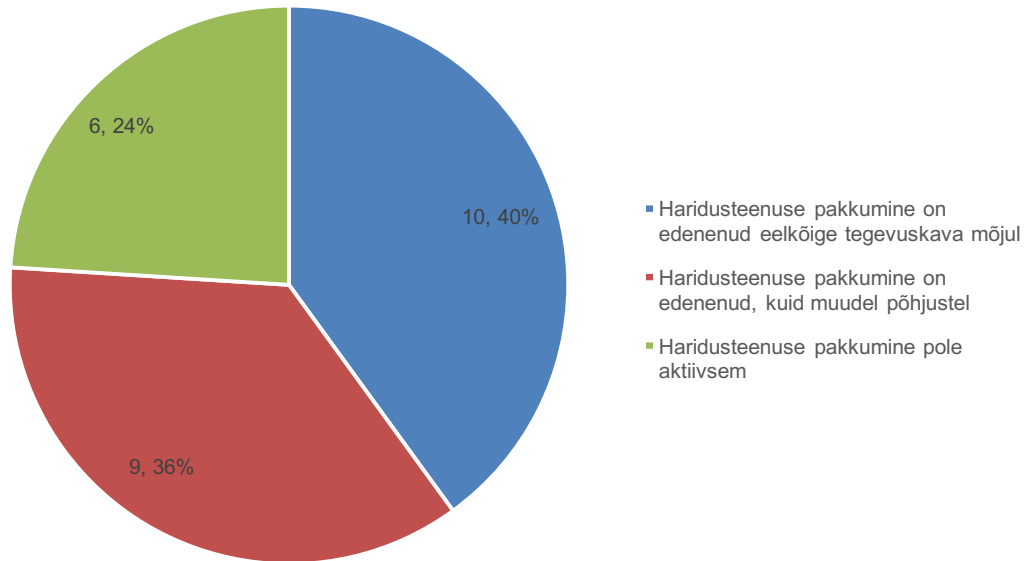
Joonis 3. Kohaliku omavalitsuse huvi kasv mõisakooli vastu peale koolitust (koolide arv)

Vabade vastuste analüüs näitab siiski, et „pärasit koolitusprogrammi“ ei tähenda tingimata „koolitusprogrammi mõjul“. Osa vastajaid näeb omavalitsuste huvi kasvu taga eeskätt kooli saatuse seostumist omavalitsusreformiga (Albu Põhikool, Heimtali Põhikool, Vasta kool). Siiski pigem enamus vastuseid näeb selget seost just koolitusprogrammiga.

Kuigi mõisakoolidele suunatud koolitus oli suunatud eelkõige nende avatuse kasvatamisele, on see kaasa aidanud ka haridusteenuse pakkumisele⁸. Küsimusele, kas koolitustele järgnenud kuude jooksul on edenenud haridusteenuse pakkumine mõisakoolis, antud vastuste põhjal ilmnes, et ligi poolte koolide puhul, kus haridusteenuse pakkumine on edenenud (10 kooli), on vastajad selle seostanud just koolitusel koostatud tegevuskavaga (vt joonis 4).

⁷ Siit ei saa mh välja lugeda ülejäänud koolide puhul tingimata varasemat vähest huvi.

⁸ Haridusteenuse all peeti silmas nii kooli õppekava arendust kui ka huvi- ja vabaharidust puudutavat osa (näiteks uued tegevusringid vms).

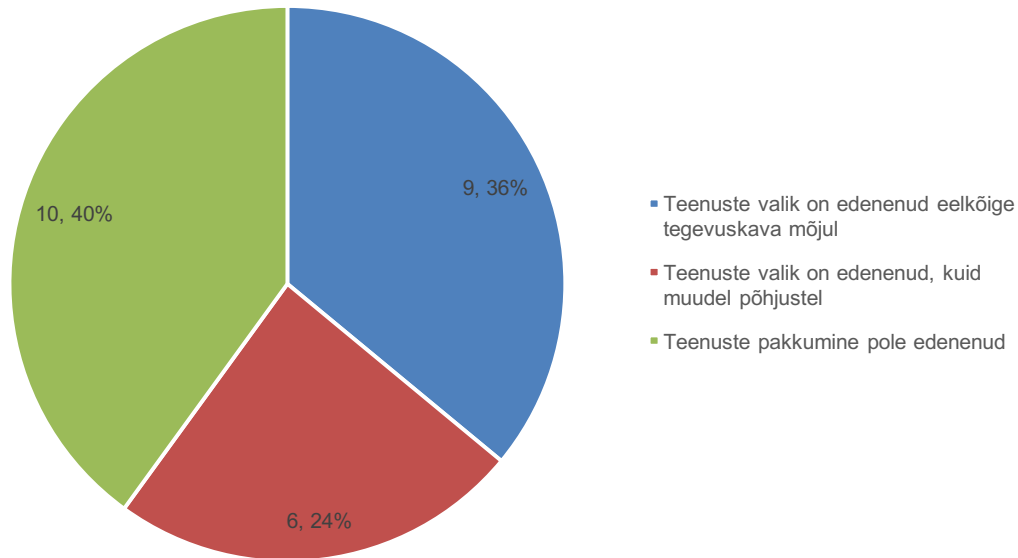

Joonis 4. Koolituse mõju haridusteenuse pakkumisele (koolide arv)

Tegevuskava mõjul haridusteenuse pakkumise edenemist võib illustreerida järgmiste vabavastustega:

- Aruküla Vaba Waldorfkool ja huvialakeskus Pääsulind: oleme enam teadvustanud oma võimalusi ja eesmärged kogukonna suhtes.
- Haanja Kool: huvitegevuse võimalused olemas, õpilasi napib, kas või nt õppeprogrammi pakkumine teistele koolidele.
- Heimtali Põhikool: osalesime teadlikult mõisakoolide programmis, mille eesmärk oli mõisateemat rohkem õppekavasse integreerida. Üks koolituspäev toimus meie koolis ja õpetajad osalesid õppematerjalide koostamisel.
- Pikavere Lasteaed-Algkool: kooli direktor on loonud meeskonna, kes rakendab tegevuskavas olnud mõtteid õppekavas ellu.
- Puurmani Mõisakool: oleme aktiivselt kasutanud oma muuseumituba ajalooliste õppetundide läbiviimiseks. Koostasime oma kooli õppeprogrammi, mida saame nüüd teistele koolidele pakkuda.
- Ruila Põhikool: avatud on uued huviringid.

Ligilähedaselt sarnast pilti, kus tegevuskava mõju hinnatakse märgatavaks, võib täheldada ka vastuse puhul küsimusele, kas koolitustele järgnenud kuude jooksul on mõisakoolis täiustunud või paranenud muude (mittehariduslike) pakutavate teenuste valik (vt joonis 5).

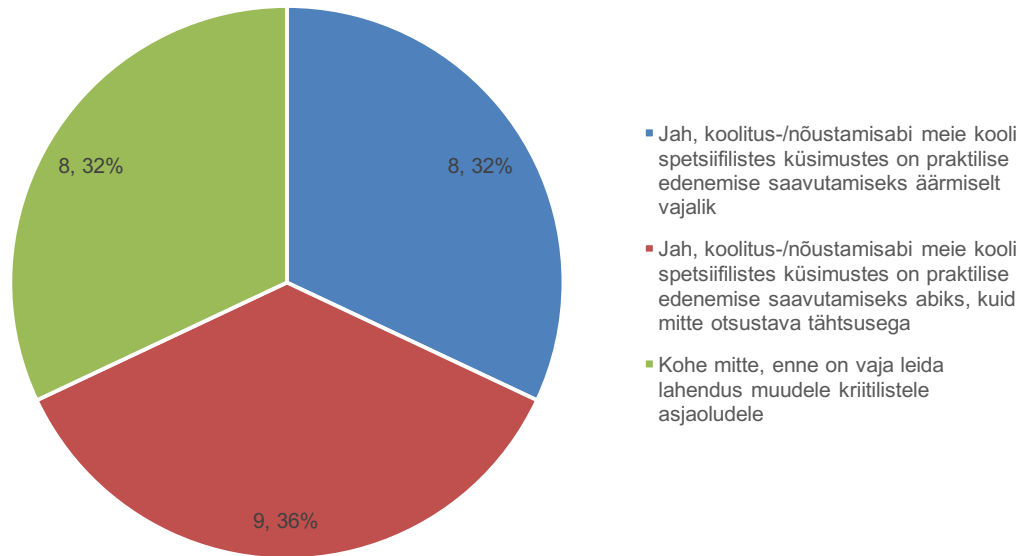

Joonis 5. Koolituse mõju muude teenuste pakkumisele (koolide arv)

Vabad vastuste näidetena nende koolide kohta, kus tõstetakse esile tegevuskava mõju, saab tuua esile järgmisi:

- Haanja Kool: loodusõpperada, töölehed, õppeprogrammid (õppekäigud/ekskursioonid/jõulumaa) ja ringkäigud.
- Kiltsi Mõisakool: kaardilossi I etapp on teostamisel.
- Kuuste Kool: aktiivselt kooli pargis toimuvad jalgpallitreeningud, toimuvad mõisapäevad.
- Lahmuse Kool: suveniiride nõudlus tingib õppetöö planeerimist ja koostööd huvigruppidega (asutuste jõulukingid, logistika).
- Väana Mõisakool: välja on töötatud õppekäikude plaan, mis on ka piloodina läbi viidud

Ka mõisakoolide edasises arendamises peetakse koolitust/nõustamist oluliseks. Küsimusele, kas teie mõisakooli arendamisel avatud külastus- või kogukonnakeskuseks on vaja täiendavat koolitus-/nõustamisabi, vastati jaatavalt enamuse koolidega seoses. Seejuures umbes pooltel juhtudel peeti koolitus/nõustamisabi otsustavalt tähtsaks (vt joonis 6).

Joonis 6. Edasise koolitus/nõustamisabi vajalikkus (koolide arv)

Samas vabad vastused nende poolt, kes pidasid edasist koolitust/nõustamist äärmiselt vajalikuks, viitavad küllalt vähestele konkreetsetele teemadele. Viimaste hulgas võib esile tuua mõisakoolide toimivate mudelitega tutvumise (Hummuli Põhikool), finantseerimisküsimused (Kuremaa Loss, Vana-Vigala Põhikool) ning turunduse ja tootearenduse (Viljandi Ühendatud Kutsekeskkool). Seega võib järeldada, et vajadust tuntakse edaspidi mitte laiade õppeprogrammide, vaid pigem kohaspetsiifiliste nõuannete järele.

Esile toomist väärivaks võib pidada ühe Maidla kooliga seotud vastaja järgmist seisukohta: “Oluliseks pean, et moodustuks võrgustik, kes mõistaks mõisakooli ja selle olemust ning tähtsust nii kogukonnale kui Eesti mõistes laialdasemalt! Kohaliku omavalitsusega peab suuresti tööd tegema, et see mõistaks, et kool ja mõis ei saa elada kooli rahadest, on vaja ikka lisatuge elamiseks ja toimimiseks”.

Siit aimub, et lisaks koolitusele/nõustamisele on mõisakoolide jaoks tõenäoliselt vajalik ka laiemalt toimiv tugimehhanism nende ühishuvide kaitsmiseks.

Arvesse võttes reservatsiooni, et arvutuslikud küsitlustulemused on koolitusprogrammi kui terviku tulemuslikkuse suhtes eeldatavasti liig positiivsed ja mitte fetišeerides saadud arvulisi hinnanguid, võib eeltoodu alusel siiski väita, et mõisakoolide koolitusprogramm on olnud selgelt kasutoova mõjuga. Vastajate hinnangul on just sellel programmil olnud esmatähtis roll terves reas koolides nii tegevuse kavakindlamaks muutmisel, omavalitsuste huvi ja kogukonna kaasamise elavdamisel kui ka haridus- ja muude teenuste pakkumise täiustamisel. Erinevate edenemise aspektide puhul seostavad vastajad saavutatud edu umbes veerandi kuni poole kõigi programmi kaasatud koolide puhul (32 kooli) peamiselt just koolitusprogrammi mõjudega.

2.2 Intervjuude tulemused

Pikavere Lasteaed-Algkool (18.03.2016)

Pikavere kooli puhul on selle jätkusuutlikkus olnud üks teravamaid küsimusi, kuna laste arv on järjepanu vähenenud. Kardetakse, et Raasiku valla võimalik ühinemine võib kaasa tuua ka muudatused hariduskorralduses laiemalt. Samas on teada, et vald teeb jõupingutusi, et täita miinimumkriteeriume (5000 elanikku).

Viimasel ajal on aga täheldatud muutust nii kogukonnas kui ka omavalitsuses, tekkinud on teatav kindlustunne. Jutt kooli sulgemisest on jäänud tahaplaanile ja senised tegevused on leidnud tunnustust. Kooli sõnutsi on sellele kaasa aidanud nii mõisakoolide koolitusprogramm kui ka kooli oma projekt “Kool kõigile”. Viimase raames soetati koolile kohviku pidamiseks vajalikud seadmed ja rajati loodusõpperada.

Kooli juures tegutseb MTÜ, mille peamiseks eesmärgiks on Pikavere kooli kui kogukonna keskuse edasine arendamine. Selleks koostati jätkunõustamise käigus äriplaan ja mõtestati lahti kooli väärtuspakkumine (haridus, kultuuri ja loodusõppe keskus kõigile). Intervjuu käigus selgus, et võetud suund on jätkuvalt aktuaalne. Suurenenud on meeskond, plaani on heaks kiitnud kooli direktor, kes ka ise selle elluviimises aktiivselt osaleb.

Küsimusele, mis on kõige enam kooli arengule kaasa aidanud, vastati, et ühte konkreetset tegevust pole võimalik välja tuua. Pikavere osales nii koolitusprogrammis, jätkunõustamisel kui ka viis ellu oma kooli spetsiifilise projekti, mille käigus toimus muuhulgas ka loovus- ja ettevõtlikuskoolitus. Kõik komponendid on olnud võrdse olulisusega: “Kool kõigile” pööras omavalitsuse ja kogukonna tähelepanu koolile, samuti aktiveeris meeskonda, koolitusprogramm andis üldised teadmised arengu kavandamisest ning aitas täpsemaid suundi seada ja jätkunõustamise käigus konkretiseeriti tegevusplaan. Peale viimast koolitust on kaks sellel osalenut loonud omale ettevõtte – seega on mõju olnud käegakatsutav. Tegevuste hulk koolis on tänaseks kasvanud piisavalt suureks selleks, et leida poole kohaga koordinaator.

Jätkuvalt on koolis probleemiks laste vähene arv, kuid seda aitab mõneti kompenseerida kogukonna kaasatus – mõisahooned on harva tühi. Laste vähesest arvust tulenevalt pole ka õpetajatel Pikaveres täistöökohti, mis tähendab, et kõik ei ole alati samal ajal majas. See aga pärsib kohati meeskonna arengut. Samuti jääb meeskonnal vajaka teadmisi oma tegevustest teavitamisel ja üldisel turundamisel.

Edaspidi oleks Pikaverel aeg-ajalt tarvis välist nõustajat, kellega üheskoos ellu viidud ja kavandamisel olevad tegevused üle vaadata. Sõbralik kontroll aitaks plaane korrigeerida ja paremaid lahendusi leida. Samuti toimiks see nn reaalsuskontrollina.

Mis puudutab suhtlust teiste mõisakoolidega Eestis, siis selleks oleks Pikavere arvates tarvis keskmast koordineerimist ja tuntuuse tõstmiseks ka kampaaniat. Unustatud Mõisate turist ainuüksi Pikavere hinnangul ei piisa.

Kohila Mõisakool (18.03.2016)

Kohila Mõisakoolil jätkusuutlikkusega probleeme ei ole. Järjepanu on kasvanud nende vanemate hulk, kes soovivad oma lapsi Kohilasse kooli tuua. Tegemist pole mitte üksnes kohalike peredega, vaid ka mujalt Raplamaalt tulijatega. Toetavaks on siinjuures ka Kohila valla demograafiline olukord – elanike arv on tasapisi kasvav. Kooli tuntust aitab suurendada tema kindel kristlikule väärtussüsteemile tuginev haridusideoloogia⁹.

Pigem terendab mõne aasta pärast ruumipuudus. Kool tegutseb eraomandis olevas mõisas, mille omanik tasapisi oma jõududega ruume remondib. Ühel hetkel jääb aga pinnast puudu. Lahendusena nähakse praegu lagunenuid tall-tõllakuuri kasutusele võtmist. Hoone on valla omandis, kuid olemas on kokkulepe selle kasutamiseks. Samuti on positiivse rahastusotsuse saanud projekt hoone projekteerimiseks.

Üldiselt osaleb kool aktiivselt kogukonna elus, kaasa räägitakse mõisa asukohta puudutava detailplaneeringu koostamisel jne. Kooli sooviks on, et mõis ja seda ümbritsev keskkond oleks avatud, laste turvalisust ning ajaloolist tausta väärtustav. Teadaolevalt kavandab omavalitsus mõisa ümbritseva sõidutee laiendamist, et parandada ligipääsu kaugemal olevale ettevõtlusalale. See aga ei lähe kokku kooli nägemusega mõisa keskusest.

Kohila Mõisakoolil oli ka enne jätkunõustamist olemas küllalt selge plaan tuleviku osas. Samas mõõndi, et ühised seminarid sundisid teemasid sügavamalt ja süsteemsemalt läbi mõtlema ning kirja panema. Aasta tagasi koostatud tegevuskava on olnud arendustegevuste aluseks.

Kohila hinnangul on Kultuuriministeerium ja Arhitektuurimuuseum teinud head tööd mõisakoolide aktiveerimisel. Nad on suutnud käivitada ja liita. Seetõttu peab Kohila oluliseks mingi tugimehhanismi loomist, et saavutatu ei kaoks. Mõisakool on Kohila hinnangul eriline nähtus, mida tuleks laiemalt teadvustada.

Konkreetseid kooli spetsiifilisi vajadusi Kohilaga peetud intervjuust ei ilmnenu. Samas toodi välja, et tutvumine erinevate mõisatega seoses erinevate õppeprogrammidega on kooli personali jaoks olnud motiveeriv. Lisaks on olemas jätkuv vajadus hoonete renoveerimise järgi. Abi oleks, kui aidataks leida rahastusvõimalusi.

Harmi Põhikool (21.03.2016)

Harmi Põhikooli edasine saatus on hetkel lahtine. Viimastel aastatel on aktuaalne olnud kooli sulgemine tulenevalt õpilaste arvu järjepidevast kahanemisest. Potentsiaalseks lahenduseks on kooli liitmine Kose kooliga, mis tähendaks ühise juhtimise alla viimist. Teadaolevalt selles osas otsust langetatud ei ole.

Kooli arengut suurema avatuse suunas pidurdavad jätkuvalt sellega seonduvad laharvamused kooli juhtkonna ja avamist hindavate kogukonna esindajate vahel. Tegelikult ei ole võimalik suuremaid muutusi ellu kutsuda enne, kui probleem lahendatud on. See on ka põhjuseks, miks jätkunõustamise käigus koostatud kava ei ole enamjaolt rakendatud. Kogukonna kaasabil on tehtud

⁹ Sama, mis Vanalinna Hariduskolleegiumil.

veidi remonti, alustatud on lahtiste uste päevadega ja läbi viidud mõned tunnid külalisõpetajate osavõtul. Paljud ülejäänud tegevused (läbirääkimised ülikoolidega kooli kasutamiseks praktikabaasina, toetava kolmanda sektori organisatsiooni asutamine, huviringide arvu suurendamine jms) on aga soiku jäänud.

Seega tuleb tõdeda, et kuigi koolitusprogramm ja jätkunõustamine aitasid võimalike tulevikuarengute osas mõtiskleda, ei ole nende tulemusi enamjaolt ellu rakendatud.

Tõenäoliselt ei ole otstarbekas väljastpoolt enne kohapealsete vastuolude ületamist midagi ette võtta.

Aruküla Vaba Waldorfkool (22.03.2016)

Aruküla koolil õpilaste puudust ei ole, pigem vastupidi. Kuivõrd samas majas asutakse valla huvikooliga "Pääsulind"¹⁰, on probleemiks ruumikitsikus. Pikemas perspektiivis on plaanis ehitada uus koolimaja. Selleks on olemas vajaminev maa-ala, samuti on koostamisel detailplaneering. Esialgu pole aga teada, kuidas ehitust rahastada.

Jätkunõustamise raames koostatud tegevusplaan on olnud kõikide seniste tegevuste aluseks¹¹, praktiliselt kõik ette nähtud tegevused on käivitatud. Hetkel otsitakse finantsvahendeid mõisa tutvustavate stendide rajamiseks.

Oluliselt on arenenud suhtlus väljapoole. Kuivõrd umbkaudu 2/3 kooli õpilastest pärineb mujalt, pole side kooli ja kogukonna vahel väga tugev olnud. Plakatid ja artiklid kohalikus lehes kooli tegevuste kohta (kontserdid, näiteringid) on aidanud seda lõhet vähendada. Kogukonna huvi on selgelt suurenenud.

Konkreetselt ei osatud koolitusvajadust välja tuua, kuid mõõndi, et kogemuste vahetus mõisate vahel oli positiivne – suurendas töötajate motivatsiooni ning avardas silmaringi.

Ka Aruküla arvates peaks mõisakoolide võrgustikku edaspidi üleval hoidma. Haridus- ja Teadusministeerium käsitleb koole pigem sarnaselt võtmata arvesse nende asukohalist ning ajaloolist eripära. Mõisakoolide kontekstis on see aga oluline, mis tähendab, et kellegi rolliks peab olema võrgustiku edasine koordineerimine, sh mõisakoolide eripäradele tähelepanu juhtimine.

2.3 Fookusgrupi intervjuu tulemused

Küsitluse tulemuste täiendamiseks ja täpsustamiseks, aga eelkõige mõisakoolide tuleviku vajaduste täpsustamiseks viidi läbi fookusgrupi intervjuu. Intervjuu koosnes neljast plokist, millest igaüks koondas tähelepanu ühele teemaküsimusele. Järgnevalt on esitatud ülevaade esitatud seisukohtadest plokkide kaupa.

¹⁰ Kahe kooli omavaheline läbisaamine on hea, osaletakse üksteise sündmustel jne.

¹¹ Sarnaselt Kohilaga olid Arukülal ka enne programmi tegevusideed olemas, kuid ühised seminarid aitasid neid konkretiseerida.

Koolitusprogrammi asjakohasus

Arvestades koolitusest osavõtjate tausta mitmekesisust (kooli ja omavalitsustöötajad, kodanikuühenduste esindajad) olid koolitusmaterjalid ehk liigagi põhjalikud. Tõenäoliselt ei suutnud kõik koolitavad neisse piisavalt süveneda. Teiselt poolt oleks soovinud osa fookusgrupis osalenutest ise mõisakoolide arendusülesannetesse rohkemgi panustada, kui kodustes ülesannetes nõuti. Parimateks peeti järgmisi koolituse temaatilisi osi: väärtused, finantseerimine ja strateegiline planeerimine.

Mis teemasid koolitustest teistest rohkem on ellu rakendatud, ei osanud fookusgrupis osalejad esile tuua. Rakendamine jätkub siiani. Küll öeldi, et turunduse (klastrite) osa jäi neile ebaselgemaks ja seda ehk pole ka nii palju rakendatud.

Osalejad nentisid, et koolide olukord oli koolituse ajal ja on ka nüüd erinev – kus on eestvedajaks omavalitsus, kus kool ise, kus kodanikuühendused. Kohati on rollijaotus ka muutunud.

Üldistavalt väideti, et koolitusel ei „jooksnud miski mööda külgi maha“. Koolitus edendas meeskonnatööd, võrgustiku kujunemist ja teiste koolide kogemustest õppimist. Samuti löid koolitused ülevaate aspektidest, millega mõisakooli arendamisel tegelema peab.

Edasise koolitus- ja/või nõustamisabi vajalikkus

Üldisi suuremale arvule mõisakoolidele peetavaid koolitusi ei peeta edaspidi vajalikuks. Nüüd on aeg-ajalt vaja ekspertabi iga kooli nn pudelikaeltega tegelemiseks. Hinnatud oleks turismi- või mitmekülgsede ekspertide abi.

Osalejate arvamustes jäi kõlma, et nõustamine võiks olla seoses võrgustikutööga, seda erinevates aspektides. Nii näiteks arvati, et mõisakoolide eripära on vaja jätkuvalt selgitada omavalitsustele, kus personal muutub. Teiselt poolt peeti ka vajalikuks edendada kooli ja kogukonna ühist toimimist. Vaja on õppida välja kujundama piirkondlikke turismitooteid. Lõpuks, mõisakoolide võrgustikule tuginedes on võimalik õppida teiste kogemustest ja teha ka väliskoostööd – nt ühisprojekte Läti mõisakoolidega.

Mõisakoolide võrgustiku edaspidine roll

Eesti Mõisakoolide Ühenduse tegevus on soiku jäämas. Samas mõisakoolide koolitusprogrammi baasil on tekkinud uut koostööd aktiivsemate koolide vahel. Osalejate üldine arvamus kaldus selle poole, et mõisakoolide identiteedi hoidmiseks ja koolide arengu soodustamiseks on võrgustikutöö vajalik – eriti kultuuri-, spordi- ja turismisündmuste korraldamine. Uue ühenduse loomisele on mõistlik eelistada olemasoleva mõisakoolide ühenduse tegevuse taaselavdamist. Selleks on vaja korraldada tavapärase üldkoosoleku asemel mõttetalgud „kuidas edasi“. Uue elavdamise jaoks esitati erinevaid konkreetsemaid ettepanekuid nagu: mõisakoolide liikumise sidumine algatusega Maale Elama, vastutuse rotatsiooni põhimõte ja palgalise koordinaatori koostöö loomine.

Ühised seisukohad

Eelnevate plokkide kokkuvõttena saab teha järgmised fookusgrupi üldised järeldused:

- Koolitusprogramm „Mõisakoolid avatud külastuskeskusteks“ oli kasulik.
- Edasine nõustamis-/koolitusabi on vajalik eelkõige koolipõhiselt konkreetsetes üksikküsimustes, kuid see peaks soovitatavalt olema seotud võrgustiku koostööga.
- Mõisakoolide võrgustiku koostöö jätkumiseks on mõistlik taaselavdada Eesti Mõisakoolide Ühenduse tegevus.

Fookusgrupis ilmnunud seisukohad on kinnitavad küsitlustulemuste tõlgendust ja täpsustavad edasise arendustöö soovitatavad põhisuunad.

3 Kokkuvõtte ja soovitused

Mõisakoolide koolitusprogramm ja sellele järgnenud jätkunõustamine on olnud selgelt kasutoova mõjuga. Vastajate hinnangul on programmil olnud esmatähtis roll terves reas koolides nii tegevuse kavakindlamaks muutmisel, omavalitsuste huvi ja kogukonna kaasamise elavdamisel kui ka haridus- ja muude teenuste pakkumise täiustamisel. Jätkunõustamine aitab neljal koolil oma fookus paremini paika seada ja plaane konkretiseerida.

Koolide asukohal on jätkusuutlikkuse aspektist võetuna oluline roll. Kahaneva elanikkonnaga omavalitsustes on koolide sulgemise tõenäosus suurem, näiteks on vahepealsel perioodil suletud Kärstna kool.

Näib, et tugeva ja selge haridusideoloogiaga koolid on jätkusuutlikumad. Nii Kohila Mõisakoolil kui ka Aruküla Vabal Waldorfkoolil on selge fookus ning puudub täituvuse probleem. Seega on üheks edu komponendiks eristuva lähenemise olemasolu ja avalikkusele kommunikeerimine.

Kõik mõisakoolid on äärmiselt erinevad, mida näitavad ka koolide vastused täiendava koolitus-/nõustamisabi vajaduse kohta¹². Seega ei ole võimalik ega otstarbekas neile üldkoolitusi pakkuda. Pigem on mõttekas luua konkreetsete koolide spetsiifilisi arendusprogramme, mis aitavad nende väljakutseid lahendada. Lahendamist vajab sel juhul mõisakoolide spetsiifikaga kursis olevate koolitajate-konsultantide leidmine.

Keskseks küsimuseks on programmi vältel tekkinud võrgustiku jätkusuutlikkus. Võib eeldada, et võrgustikuna mitte midagi tehes projekti tulemused vaikselt hääbuvad. Küsimus ei ole siinjuures tõenäoliselt ideoloogialt ja õpilaste arvult jätkusuutlikes koolides, vaid nn keskmikes. Nende jaoks on oluline võrgustiku toetava rolli olemasolu.

On tarvis kokku leppida, kuidas hakkab edaspidi toimuma tegevuste koordineerimine. Tõenäoliselt ei ole otstarbekas uue struktuuri moodustamine, kui on olemas Mõisakoolide Ühendus, kes võiks koordineerivat rolli täita. Kõne alla tuleb ka võimalus, kus eestvedavad organisatsioonid (mõisakoolid) kindla korra järgi roteeruvad.

Samuti vajab arutamist küsimus, kas mõni riiklik asutus saaks mõisakoolidega seotuks jääda. Tõenäoliselt oleks siinkohal sobivaim Kultuuriministerium, kuivõrd kontaktid on juba loodud. Haridus- ja Teadusministeriumile selle rolli panemine pole ilmselt põhjendatud, kuna sealne lähenemine on liigselt üldistatud ega arvesta mõisakoolide eripäradega. Muinsuskaitseamet jääb aga liiga spetsiifiliseks, samuti ei asu kõik mõisakoolid muinsuskaitse all olevates hoonetes.

Kui kõrvale jätta hoonete renoveerimise vajadus, ei ole tingimata uut finantsmehhanismi tarvis. Koolitusteks ja kogukonnale suunatud tegevusteks on olemas ka teisi toetuskeeme, nagu näiteks Erasmus+, Kodanikuühiskonna Sihtkapital ja kohalikud LEADER-tegevusgrupid. Oluline on, et

¹² Koolitusi soovitakse erinevatel teemadel: turundus, projektide koostamine, raha taotlemine, kommunikatsioon, turundus jne (korduvateks teemadeks on turundus ja müük, rahastamine ja projektid ning koolide omavaheline kogemuste vahetus). Lauslase koolituse vajadust silma ei torka, samuti puudub universaalse programmi vajadus, kuna koolide tasemed on erinevad.

koolidel oleks võimalus vajadusel nõustamist saada, samuti peaks keegi olemasolevatele võimalustele tähelepanu juhtima.

Võrgustik saab täita ka välise kontrollmehhanismi rolli. Kui intervjuudest ilmnes, et kasulik on väljastpoolt pärit inimesega kooli seniste tegevuste ja tulevikuplaanide läbiarutamine, siis just teised mõisakoolid võiksid selle vajaduse rahuldada. Sel viisil tekiksid nn heade praktikate tundjad, kelle najal saaksid mõisakoolid edasi areneda.

Kasutatud materjalid

1. Koolitusprogrammi “Mõisakoolide arendamine avatud külastuskeskusteks” materjalid:
 - a. Väärtuskoolitus
 - b. Strateegiline planeerimine ja juhtimine
 - c. Mõisaklastrite loomine, turismi tootearendus ja teenuste disain
 - d. Kogukonna kaasamine
 - e. (Kultuuri)turundus, kommunikatsioon ja mõisaklastrite ühisturundus
 - f. Finantsid
2. Koolitusprogrammi “Mõisakoolide arendamine avatud külastuskeskusteks” lõpparuanne
3. Harmi Põhikooli ärimudel ja tegevuskava
4. Pikavere Lasteaed-Algkooli ärimudel ja tegevuskava
5. Kohila Mõisakooli ärimudel ja tegevuskava
6. Aruküla Vaba Waldorfkooli ärimudel ja tegevuskava

Lisa 1. Veebipõhine ankeetküsimustik

Koolitusprogrammi “Mõisakoolide arendamine avatud külustuskeskusteks” tulemuste hindamine

Lugupeetud koolitusprogrammis osalenu!

Palume Teie abi koolitusprogrammi tulemuslikkuse välja selgitamisel!

Mõisakoolide koolitusprogrammi lõpust möödunud aja jooksul on Teil loodetavasti kujunenud arusaam, kas liikumine koolituse käigus koostatud tegevuskavade ellu rakendamise suunas on Teie mõisakoolis jätkumas või peatunud. Ühtlasi on selgunud ka arengut soodustavad ja takistavad asjaolud.

Palume Teie kaasabi koolituse mõjukuse ja võimaliku täiendava koolitusabi vajaduse hindamiseks. Selleks on igal vastajal vaja täita lühike anonüümne ankeet, kus on 17 küsimust. Küsimustele vastamine võtab aega maksimaalselt 15 minutit.

Täname Teid abi eest!

Uuringut viib Eesti Arhitektuurimuuseumi tellimusel läbi OÜ Cumulus Consulting. Küsimuste tekkimisel või täiendava info saamiseks palume pöörduda aadressil jaan.urb@cumulus.ee.

Küsimustik

1. Vastan alljärgneva mõisakooli kohta

- 32 nime (rippmenüü)

1. Albu Põhikool
2. Aruküla mõis: Koeru Keskkool
3. Aruküla Vaba Waldorfkool ja huviala-keskus Pääsulind
4. Haanja Kool
5. Harmi Põhikool
6. Heimtali Põhikool
7. Hiiumaa Ametikool
8. Hummuli Põhikool
9. Illuka Kool
10. Kiltsi Mõisakool
11. Kohila Mõisakool
12. Kuremaa Loss
13. Kuuste Kool
14. Kõpu Põhikool
15. Kärstna Kool
16. Lahmuse Kool
17. Luua Metsanduskool
18. Maidla Kool

19. MTÜ Koostöökoda Vabahariduskool Koit
20. Muuga Põhikool
21. Pikavare Lasteaed-Algkool
22. Puurmani Mõisakool
23. Ruila Põhikool
24. Rápina Muusikakool
25. Sipa-Laukna Lasteaed
26. Suislepa Lasteaed-Algkool
27. Tõstamaa Mõisakool
28. Vana-Vigala Põhikool
29. Vasalemma Põhikool
30. Vasta Kool
31. Viljandi Ühendatud Kutsekeskkool
32. Vääna Mõisakool

2. Koolitustel osalesin...
 - Omavalitsuse esindajana
 - Kooli töötajana (direktor, õpetaja jne)
 - Ettevõtjana
 - Vabauhenduse esindajana
 - Muu
3. Kas oled täna selle kooli arendamisega jätkuvalt vähemalt sama tugevasti seotud kui koolituste ajal?
 - Jah
 - Ei
4. Kui vastasite eelmisele küsimusele eitavalt, palume seda lühidalt põhjendada
5. Kuivõrd on koolitustele järgnenud kuude jooksul teie koolis selle tulemusel koostatud arendustegevuste kava kasutatud (valige üks vastus)?
 - Kava oli ellu viimisel juba koolituste ajal ja seda täiustati
 - Kava on asutud ellu viima (kas või osaliselt)
 - Kaval on pühendunud toetajaskond, kuid seda pole veel ellu viima asutud
 - Kaval puudub piisavalt tugev toetajaskond ja see pole kasutamist leidnud
6. Palun põhjendage lühidalt eelmise küsimuse vastuse valikut **(vaba vastus)**
7. Kas koolitustele järgnenud kuude jooksul on suurenenud kohaliku kogukonna kaasamine mõisakooli tegevustesse (valige üks vastus)?
 - Kaasamine on varasemast aktiivsem ja laialdasem eelkõige tegevuskava mõjul
 - Kaasamine on varasemast aktiivsem ja laialdasem, kuid muudel põhjustel
 - Kaasamine pole aktiivsem
8. Palun põhjendage lühidalt eelmise küsimuse vastuse valikut **(vaba vastus)**
9. Kas koolitustele järgnenud kuude jooksul on kohalik omavalitsus hakanud rohkem huvi tundma kooli ja selle säilitamise vastu?
 - Jah
 - Ei
10. Palun põhjendage lühidalt eelmise küsimuse vastuse valikut **(vaba vastus)**
11. Kas koolitustele järgnenud kuude jooksul on edenenu haridusteenuse pakkumine mõisakoolis (valige üks vastus)?

Selgitus: haridusteenuse all peetakse silmas nii kooli õppekava arendust kui ka huvi- ja vabaharidust puudutavat osa (näiteks uued tegevusringid vms).

- Haridusteenuse pakkumine on edenenud eelkõige tegevuskava mõjul
 - Haridusteenuse pakkumine on edenenud, kuid muudel põhjustel
 - Haridusteenuse pakkumine pole aktiivsem
12. Palun põhjendage lühidalt eelmise küsimuse vastuse valikut (**vaba vastus**)
13. Kas koolitustele järgnenud kuude jooksul on mõisakoolis täiustunud või paranenud muude pakutavate teenuste valik (valige üks vastus)?
- Teenuste valik on edenenud eelkõige tegevuskava mõjul
 - Teenuste valik on edenenud, kuid muudel põhjustel
 - Teenuste pakkumine pole edenenud
14. Palun põhjendage lühidalt eelmise küsimuse vastuse valikut. Kui teenuste valik on edenenud, palume täpsustada, mis täpsemalt. Kui valik ei ole edenenud, palume välja tuua, millistel põhjustel (**vaba vastus**)
15. Kas teie mõisakooli arendamisel avatud külastus- või kogukonnakeskuseks on vaja täiendavat koolitus-/nõustamisabi?
- Jah, koolitus-/nõustamisabi meie kooli spetsiifilistes küsimustes on praktilise edenemise saavutamiseks äärmiselt vajalik
 - Jah, koolitus-/nõustamisabi meie kooli spetsiifilistes küsimustes on praktilise edenemise saavutamiseks abiks, kuid mitte otsustava tähtsusega
 - Kohe mitte, enne on vaja leida lahendus muudele kriitilistele asjaoludele
16. Kui pidasite koolitus-/nõustamisabi vajalikuks, siis nimetage need oma mõisakooli tegevuskava aspektid, kus taoline abi on oodatud (**vaba vastus**)
17. Kui te ei pidanud koolitus-/nõustamisabi kohe vajalikuks, siis nimetage need kriitilised asjaolud, mis tuleb enne lahendada (**vaba vastus**)

Lisa 2. Küsitluse vastused

Veebipõhise ankeetiküsimustiku vastused asuvad eraldi *Excel*'i failis nimega "Lisa 2. Küsitluse vastused.xlsx".